

عباس کاظمی

امروز مرہ در جامعہٴ پسا انقلابی

فرہنگ جاوید

فهرست

۹	فهرست تصاویر
۱۱	تقدیر و تشکر
۱۳	درآمد

بخش اول: فرهنگ امرمادی و زندگی روزمره

۲۱	۱ مقدمه
۲۷	۲ زندگی اجتماعی اشیا
۳۵	۳ زندگی‌نامه فرهنگی اشیا
۳۹	۴ نظریه اشیا
۴۵	۵ به‌سوی مطالعات فرهنگ امرمادی در زندگی روزمره

بخش دوم: زندگی سیاسی اشیا در ایران انقلابی

۵۵	۱ پیکان و توده‌وارشدن زندگی شهری در دهه ۱۳۶۰
۶۵	۲ تجربه صف در دهه ۱۳۶۰
۷۹	۳ دیواز: درباره نقاشی‌های طبیعت روی دیوارهای تهران

- ۹۱ ۴ مصرف ویدئو و زندگی روزمره در دهه ۱۳۶۰
- ۱۰۹ ۵ زندگی لباس‌های جین در دهه ۱۳۶۰
- ۱۲۵ ۶ کراوات این شیطان کوچک

بخش سوم: جامعه پساانقلابی

- ۱۴۱ ۱ گذار از جامعه انقلابی به جامعه مصرفی
- ۱۵۳ ۲ جامعه جدایی
- ۱۶۵ ۳ خانه در جامعه پساانقلابی
- ۱۷۳ ۴ از زندگی روزمره زیرزمینی تا برج‌نشینی
- ۱۸۱ ۵ ایدئولوژیک شدن شادی در ایران
- ۱۸۷ ۶ خشونت در زندگی روزمره
- ۱۹۳ ۷ اخلاق مذهبی و روحیه کنکوری: کنکوری شدن زندگی روزمره
- ۲۰۳ ۸ فساد طبقه متوسط: تأملی در صفحه اینستاگرام بچه پولدارهای تهرانی

ضمیمه: تصویر انقلاب

- ۲۱۳ ۱ ایماژ پیرزن خیابان‌نشین
- ۲۱۹ ۲ زیباشناختی کردن ایزه‌های نسل انقلاب
- ۲۲۵ ۳ انقلاب در انقلاب: نشانه‌شناسی بیل‌بورد گاج در میدان انقلاب

- ۲۳۱ کتاب‌شناسی
- ۲۳۷ نمایه

هدف از تدوین فصل حاضر معرفی شکلی از مطالعات زندگی روزمره است که از خلال فهم روابط امر مادی^۱ با امر غیرمادی^۲، حوزه مطالعات زندگی روزمره در ایران را وسعت دهد. در عین حال، سودمند است اگر بتوانیم مطالعات جدید زندگی روزمره را همچنان در بستر سنت انتقادی صورت بندی کنیم. مطالعات زندگی روزمره در ایران در دهه ۱۳۸۰ در سطح آکادمیک آغاز شد. بعد از سه رساله دکتری در دانشگاه تهران در موضوعات سینما، مراکز خرید و مدرسه^۳، زندگی روزمره به مفهومی فراگیر برای مطالعات شهری در نظام دانشگاهی ایران بدل شد.

ما در این فصل ضمن ایجاد زمینه برای فهم سایر فصول کتاب، باب بحث مطالعه زندگی روزمره ابژه‌ها و اشیا را مفتوح می‌گذاریم. توجه به اشیا صرفاً مطالعه توصیفی حیات آن‌ها نیست، بلکه همواره مواجهه ما با اشیا مواجهه‌ای دیالکتیکی است و، در نتیجه، ما را وادار به تأمل انتقادی در باب فرهنگ و

1. the material

2. the non-material

۳. این رساله‌های سه‌گانه که در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ در دانشگاه تهران دفاع شدند بعدها در قالب کتاب منتشر شدند. رجوع کنید به: لاجوردی (۱۳۸۸) کاظمی (۱۳۸۸) و رضایی (۱۳۸۷).

تعلق خاطر می‌یابیم، با برخی از اموال خود رابطه احساسی و عاطفی برقرار می‌کنیم، هویت مان را از آن‌ها می‌گیریم، به واسطه آن‌ها حسادت می‌ورزیم و به خاطر آن‌ها از یکدیگر متنفر می‌شویم. آن‌ها در واقع، پیونددهنده و جداکننده ما هستند.

اگرچه علوم اجتماعی سنتی چندان مادیت “چیزها” را در کانون بحث قرار نداده اما نمی‌توان گفت که کلاً با زندگی امرمادی بیگانه است. در یکی از قدیمی‌ترین روایت‌ها می‌توانیم به پل‌ها و دره‌های زیمل (۱۹۹۴) برگردیم؛ آن‌جا که اشیا به عنوان نمادی برای فهم و تبیین روابط انسانی به‌کار می‌روند. زیمل به ایزه‌های ساده در زندگی روزمره، پل‌ها و دره‌ها، توجه می‌کند و از طریق آن‌ها به تجربه‌های انسانی و تأثیر در فضا می‌پردازد. باین‌حال، فضایی که زیمل از آن صحبت می‌کند پدیده‌ای انسانی است و نه نانسانی.

زیمل به کارکرد پل به‌عنوان جداکننده و پیونددهنده توجه می‌کند. با پل ارتباط دو چیز که از هم جدا هستند ممکن می‌شود و درحالی‌که “پل” بیش‌تر گرایش به اتصال دارد، “در” بیش‌تر نقش جداکننده را بازی می‌کند، چراکه بر انفصال و جداکنندگی گرایش دارد (مثلاً تفکیک “بیرون” از “درون”). همان‌طور که گفتیم، در این برداشت زیملی، آنچه اهمیت دارد شبکه روابط انسان‌هاست و نه خود اشیا. در بحث زیمل (۱۹۹۴)، اراده به پیوند و اتصال در پل‌ها و دره‌ها نمود عینی می‌یابد. به‌نظر ما، پل‌ها و دره‌ها صرفاً راهی برای فهم بهتر مناسبات انسانی نیستند، بلکه آن‌ها، همانند سایر موجودات، حیاتی مستقل دارند و در شبکه‌ای از مناسبات، کلیت زندگی را از خود متأثر می‌سازند.

برای مثال، می‌توانیم به نقش زندگی تاریخی و فرهنگی پل‌هایی چون سی‌وسه‌پل در اصفهان و پل طبیعت در تهران اشاره کرد؛ بدین‌معنا که چگونه پل‌ها، حیات انسانی ما را شکل می‌دهند، دگرگون می‌کنند، خاطره می‌سازند و خود مناسباتی جدید در تناسب میان بزرگراه‌ها، فضای سبز و زندگی روزمره مردم برقرار می‌کنند. درحالی‌که سی‌وسه‌پل برای توریست‌ها میراث تاریخی است و تک‌تک قطعاتش روایت‌گر گذشته، همین پل برای شهروندان اصفهانی مکانی برای خلق خاطره، فراغت، عشق و پرسه‌زنی است. پل در این‌جا در تعامل با رود

زندگی روزمره می‌کند. از همین منظر است که می‌توانیم در باب زندگی سیاسی اشیا نیز سخن بگوییم.

تأمل درباره زندگی اشیا بحث جدیدی نیست. چنین بحثی در حیات‌گرایی^۱، خاصه فلسفه نیچه^۲ و برگسون^۳، و نیز نظریات انسان‌شناسان شاخصی چون مالدینوفسکی^۴ و مارسل موس^۵ در باب “هدیه” ریشه دارد. به‌علاوه، در جامعه‌شناسی، نگاه زیمل^۶ به “پول”، نگاه مارکس^۷ به “کالا” و دورکم^۸ به “توتم” می‌تواند سرآغاز خوبی برای بحث درباره اشیا باشد. مطالعات فرهنگ مادی و مطالعه زندگی اشیا، به‌نحوی که امروزه از آن سخن می‌گوییم، از اواسط دهه ۱۹۹۰ آغاز شده و در دهه اخیر بسط یافته است.^۹

اکنون در زمانه‌ای زندگی می‌کنیم که اشیا و ایزه‌های مادی بخشی معنادار از جهان ما شده‌اند (پلز و همکاران، ۲۰۰۲). مشخصاً اشیا در قالب تکنولوژی جدید و در زندگی روزمره شهرت نقش مهمی ایفا می‌کنند. شاید بتوان گفت جهان جدید بیش از جهان قدیم مملو از ایزه شده است. ما در کنار اشیا زندگی می‌کنیم، به گوشی‌های هوشمند خود عشق می‌ورزیم، به ماشین‌های خود

1. vitalism

۲. Friedrich Nietzsche (۱۸۴۴-۱۹۰۰)؛ فیلسوف آلمانی.
۳. Henri Bergson (۱۸۵۹-۱۹۴۱)؛ فیلسوف فرانسوی.
۴. Bronislaw Malinowski (۱۸۸۴-۱۹۴۲)؛ انسان‌شناس انگلیسی.
۵. Marcel Mauss (۱۸۷۲-۱۹۵۰)؛ انسان‌شناس فرانسوی.
۶. Georg Simmel (۱۸۵۸-۱۹۱۸)؛ فیلسوف نوکانتی و جامعه‌شناس آلمانی.
۷. Karl Marx (۱۸۱۸-۱۸۸۳)؛ فیلسوف، اقتصاددان و جامعه‌شناس آلمانی.
۸. Émile Durkheim (۱۸۵۸-۱۹۱۷)؛ جامعه‌شناس فرانسوی.
۹. مطالعات اندکی در باب زندگی مادی و اشیا در علوم اجتماعی ایران انجام شده است. مقالاتی چند به‌صورت ترجمه‌ای و گردآوری در انسان‌شناسی ایران تولید شده است که بخش عمده آن در سایت انسان‌شناسی و فرهنگ آمده است؛ مثلاً مطلبی به جودی اتفیلد (Judy Attfield) اختصاص یافته است که تحقیقاتی در باب ‘تاریخ مبلمان’ در انگلیس و همین‌طور فضای خانه انجام داده است. رجوع کنید به: غزنویان، منیژه، “کسی‌که طراحی و انسان‌شناسی را به‌هم پیوند زد”، سایت انسان‌شناسی و فرهنگ (<http://anthropology.ir/node/22900>)؛ و برای توضیحی درباره مطالعات فرهنگی مادی رجوع کنید به: عسگری‌پور، وحید، “انسان‌شناسی مادی و مطالعه بسترهای معاصر، مطالعه موردی ‘شهر بازی ارم تهران’”، سایت انسان‌شناسی و فرهنگ (<http://anthropology.ir/>). (node/5373).